

**Commissie van Overleg en Voorlichting Milieu
Luchthaven Leeuwarden**

Secretariaat:

Postbus 16169

2500 BD Den Haag

rien.mudde@rijksoverheid.nl

<https://www.covm.nl/de-covms/leeuwarden/vergaderstukken>

VERSLAG

**Zevenenvijftigste vergadering Commissie van Overleg en Voorlichting
Milieu Luchthaven Leeuwarden van 19 april 2021**

Digitaal MS Teams in verband met Coronamaatregelen

Aanwezig:

Dhr. D. Hoogland	Gedeputeerde Provincie Fryslân (voorzitter)
Mevr. A. van Beek	Plaatsvervangend vertegenwoordiger omwonenden Leeuwarden
Dhr. A. Bennen	Voorzitter gebruikersgroep geluidmeetnet
Dhr. Th. Berends	Wethouder Noardeast-Fryslân
Dhr. A. Den Drijver	Adviseur stuurgroep Geluidmeetnet
Dhr. J. Dijkstra	Wethouder Waadhoeke
Dhr. Kol H. Doorten	Commandant vliegbasis Leeuwarden
Mevr. A. Elkerbout	Ministerie van Defensie
Dhr. F.J.R. Faber	Wethouder Súdwest-Fryslân
Dhr. H. De Haan	Wethouder Leeuwarden
Dhr. LtKol A.J.P. Hardenbol	Commando Luchtstrijdkrachten bureau Geluidhinder
Dhr. G. Hooiring	Adviseur gemeente Waadhoeke
Dhr. J. Kok	Gemeente Tytsjerksteradiel
Dhr. B. Kroese	Gemeente Leeuwarden
Mevr. Maj M.A. Molema	Vliegbasis Leeuwarden Hoofd Sectie Communicatie
Dhr. M.H. Mudde	Rijksvastgoedbedrijf/Defensie (secretaris)
Dhr. S. Slotegraaf	Provincie Fryslân
Mevr. A. Slingenberg	Ministerie van Defensie
Dhr. Kol O.A.F. Spanjer	Ministerie van Defensie
Dhr. Elt J.M. Tol	Vliegbasis Leeuwarden Sectie Communicatie
Dhr. S. Van der Velde	Plaatsvervangend vertegenwoordiger omwonenden Noardeast Fryslân
Dhr. G.F.J. Veldman	Vertegenwoordiger omwonenden Leeuwarden
Dhr. G. Verf	Vertegenwoordiger omwonenden Waadhoeke
Dhr. A. De Vries	Friese Milieufederatie
Dhr. Maj J. Van Weelderen	Vliegbasis Leeuwarden Hoofd Luchtverkeersleiding
Dhr. L. Woudstra	Gemeente Noardeast Fryslân

Insprekers:

Mevr. S. Inberg	Inwoonster Leeuwarden
Dhr. R. Mayr	Inwoner Jelsum
Dhr. N. Groenewege	Inwoner Jelsum

Afwezig:

Dhr. A. Bouwman	Wethouder Tytsjerksteradiel, wordt vervangen door dhr. Kok
Dhr. G. Hiemstra	Vertegenwoordiger omwonenden Súdwest -Fryslân
Mevr. A. Boersma	Vertegenwoordiger omwonenden Tytsjerksteradiel
Dhr. P. Bos	Vertegenwoordiger omwonenden Noardeast- Fryslân

1. Opening

De voorzitter heet de aanwezigen welkom bij deze digitale vergadering. Het is de tweede maal dat deze noodgedwongen in digitale vorm plaatsvindt, waardoor er, afgezien van de insprekers, geen publiek bij aanwezig kan zijn. In verband hiermee zal een verwijzing naar een integrale opname van de vergadering op de website van de COVM's worden geplaatst.

2. Mededelingen

De voorzitter doet mededeling van de leden die zich hebben afgemeld.

3. Suggesties voor te bespreken onderwerpen

De voorzitter vraagt of er leden van de commissie aanvullingen hebben op de agenda.

Dhr. Verf stelt voor om het onderwerp project Luchtruimherziening toe te voegen. **Dhr. Dijkstra** ondersteunt dat voorstel. **Dhr. Verf** krijgt het woord van de voorzitter en leest de volgende verklaring voor.

“In de vorige COVM vergadering kregen we een presentatie over het project Luchtruimherziening. Tot eind februari konden er Zienswijzen ingediend worden. De drie Noordelijke provincies, de gemeenten Leeuwarden en Waadhoeke en de FMF en Waddenvereniging hebben een zienswijze ingediend. Allen kritisch van toon. Daarnaast hebben eenentwintig dorpen en wijken rondom de vliegbasis Leeuwarden dat ook gedaan. (Onze complete Zienswijze vindt u op Marsum.info – [Massaal verzet uit dorpen en wijken tegen vergroting militair Luchtruim boven Friesland \(marssum.info\)](http://Massaal verzet uit dorpen en wijken tegen vergroting militair Luchtruim boven Friesland (marssum.info))). In deze COVM wil ik, mede namens Gerard Veldman, daar graag nog iets over zeggen. De Ontwerp Voorkeursbeslissing Luchtruimherziening stelt dat het gebied van de vliegbasis geen onderdeel uitmaakt van de voorgestelde herziening. En dat het alleen om vliegroutes op grotere hoogte, boven de 2 km, gaat. Als je niet beter weet, denk je: “Mooi, niks aan de hand”. Maar helaas de werkelijkheid zal later anders zijn. Onze dorpen en wijken en ook een groot deel van Friesland ondervind veel geluidshinder van de militaire vliegtuigen. De komst van de F35 heeft voor een grote toename van geluid gezorgd. Het aantal klachten van omwonenden is in 2020 sterk toegenomen, terwijl er nog maar beperkt F35's hebben gevlogen. De klachten kwamen niet alleen van binnen de geluidscontouren, maar ook van daarbuiten. Dat voerspelt weinig goeds. Omwonenden vrezen het geluid bij een volledige F35 bezetting. De geluidshinder is niet alleen afkomstig van vliegtuigen onder de 2 kilometer, maar ook boven de 2 km. Via het PGMN (geluidsmeeetnet) kun je bijvoorbeeld zien dat F35's op 2400 m hoogte geluidspieken van rond de 85 dBA geven. Niet prettig als dat ook nog eens een paar minuten achtereen aanhoudt. De 85 dBA lijkt niet veel, maar is dat wel. Rond de militaire vliegbasis Geilenkirchen waar de gemiddelde geluidspiekniveaus rond de 80 dBA lagen, werd een jarenlang durend onderzoek hiernaar gehouden, dat uiteindelijk resulteerde in minder vliegen. Hier in Friesland komt het er even bij. De Ontwerp Voorkeursbeslissing Luchtruimherziening zorgt hiervoor. Het militair oefengebied in het zuiden van ons land wordt gesloten, het noordelijk militair luchtruim wordt uitgebreid en zal intensiever gebruikt gaan worden. Niet alleen de vliegtuigen van de Leeuwarder basis zullen boven onze provincie oefenen, maar ook die van Volkel. Daarnaast zal het vergrote luchtruim in de toekomst ook Belgische F35 toestellen kunnen aantrekken. Ook zijn er plannen om het oefengebied verder te vergroten door het samen te voegen met dat van Duitsland. Dit zal de komst van Duitse toestellen boven ons grondgebied doen toenemen. Daarnaast heeft Nederland nog eens negen F35 toestellen extra besteld en is er een voornemen om nog eens zes extra toestellen aan te schaffen. Ook deze toestellen zullen gebruik gaan maken van het militaire luchtruim in onze provincie. Naast de uitstoot van het geluid is ook de emissie-uitstoot van de F35 veel groter dan die van de F16. De F35 verbruikt bijna twee keer zoveel kerosine als de F16. Ongeacht de vlieghoogte, de uitstoot zal ergens terecht komen. Het zal u niet verbazen dat wij als dorpen de toename van geluid- en emissie-uitstoot volstrekt onacceptabel vinden. Wij zijn dan ook tegen elke uitbreiding van militaire vliegbewegingen boven ons hoofd, ongeacht of dit op 200m of 2000 m is. Dat hebben we in onze Zienswijze verder onderbouwd. Daarnaast hebben we de informateur Tjeenk Willink verzocht om de geplande uitbreiding van meer F35's voorlopig in de wachtstand te zetten. Eerst duidelijk laten worden of het geluid van alle F35's wel binnen het geluidsquota inpasbaar is. Dat is nog eens extra van belang nu de geluidsniveaus van de F35's hoger uitvallen dan verwacht. Op verzoek van “Een Vandaag” heeft geluidskundige Muchall, die al jarenlang een Geluidsmeeetnet rondom Schiphol beheert, de geluidsniveaus van de startende en landende F35 en F16's in 2020 geanalyseerd. Zijn berekening geeft aan dat de F35 bij gelijkblijvende geluidsniveaus nog maar rond de 38% kan vliegen van wat de F16 in 2019 heeft gedaan. Dan zit de geluidscontour vol. En de contouren worden niet verruimd. Dat is ons jarenlang verzekerd door alle ministers, staatssecretarissen en basiscommandanten. Hopelijk vallen de geluidsniveaus later positiever uit, maar of dat zo is en in welke mate dat zal zijn, dat weet je niet zeker. Eerst weten, dan besluiten! Wij kopen toch geen nieuwe

toestellen als er niet mee gevlogen kan worden? Voorzitter, de ingediende zienswijzen op de Luchtruimherziening worden nu door het Ministerie voorzien van een reactie en voor de zomer zal een definitieve voorkeursbeslissing genomen worden. De kans is groot dat ieder dan zijn zegje gedaan heeft, maar dat het voorstel blijft zoals het was. Er is immers geen echt alternatief beschreven. En dan zitten we met de gebakken peren. Decennialang! De generatie na ons zal zeggen: "Hoe heeft dit toch kunnen gebeuren". Dat moeten we zien te voorkomen. Dat kan nu, ook al is het een minuut voor twaalf. We willen namens al die dorpen en wijken voorstellen dat we niet lijdzaam afwachten, maar dat we ons pro actief opstellen. Niet alleen constateren dat we de voorstellen niet goed vinden, maar actief en constructief komen met verbeter suggesties. We willen hierbij de provincie vragen om daar het voortouw in te nemen, om samen met de andere door de herziening luchtruim benadeelde provincies Groningen en Drenthe het ministerie te verzoeken om op basis van de ingediende zienswijzen in overleg te gaan. Uiteraard doen wij daar graag aan mee, niet alleen kritiek leveren, maar ook meedenken over een betere oplossing. We hopen dat de andere partijen hier in mee willen gaan."

De Voorzitter bedankt dhr. Verf voor zijn uiteenzetting en uitgesproken zorg. Hij merkt op dat ook de Provincie Fryslân een zienswijze heeft ingediend, samen met de andere Noordelijke Provincies. **Dhr. Slotegraaf** vult desgevraagd aan dat de zienswijzen nu beoordeeld worden door het Ministerie van IenW. Hij voegt daaraan toe dat op 28 april 2021 (*noot secretaris, verplaatst naar 12 mei 2021*) een bijeenkomst van Provinciale Staten zal plaatsvinden, waarin de betrokken Ministeries (IenW en Defensie) een presentatie zullen geven over dit project. **Dhr. Spanjer** die op uitnodiging aanwezig is bij de vergadering geeft namens het Ministerie van Defensie een reactie op de inbreng van dhr. Verf. Hij geeft aan dat de zorgen die leven in de noordelijke provincies bekend zijn bij de projectorganisatie. Hij bevestigt dat volgende week een bijeenkomst met Provinciale Staten zal plaatsvinden. Een dergelijke bijeenkomst is al geweest met de provincie Drenthe en zal mogelijk nog volgen met de provincie Groningen. Momenteel wordt gewerkt aan een reactienota op de zienswijzen. Naar verwachting zal na de zomer de voorkeursbeslissing worden genomen. Daarna volgt de planuitwerkingsfase. **Dhr. Spanjer** begrijpt dat er zorgen zijn over de uitbreiding van het oefengebied, maar merkt wel op dat in de media dit niet altijd correct is weergegeven. Hij bevestigt dat het voornemen is om het noordelijke oefengebied uit te breiden. Daardoor zullen in een groter gebied mensen hinder kunnen gaan ondervinden. Maar gelet op het feit dat in de toekomst minder jachtvliegtuigen beschikbaar zijn, verwacht hij dat in het gebied dat nu al binnen het oefengebied ligt de hinder eerder minder dan meer zal worden. **Dhr. Spanjer** merkt op dat de COVM Luchthaven Leeuwarden niet het kader is om dit verder te bespreken. Maar hij spreekt zijn welwillendheid uit om in de komende periode met de regio te overleggen. Hij heeft hiertoe de eerste contacten reeds gelegd. **Dhr. Dijkstra** reageert met de opmerking dat ook de gemeente Waadhoeke een zienswijze heeft ingediend. De gemeente deelt de door dhr. Verf uitgesproken zorg. Hij ondersteunt de oproep om dit verdere gezamenlijk in goed overleg op te pakken. **De voorzitter** sluit zich hierbij aan.

4. Inventarisatie gesprekspunten publiek

De volgende personen hebben zich hiervoor aangemeld.

- **Dhr. Mayr** uit Jelsum met betrekking tot de brief van de bewoners van de Tjessingawei. Hiertoe zal gelegenheid worden geboden bij agendapunt 7).
- **Dhr. Groenewegen** uit Jelsum met betrekking tot geluidbelasting F35 in relatie met de geluidsisolatie van woningen. Besloten wordt hier gelegenheid voor te bieden bij agendapunt 8.
- **Mevr Inberg** uit Leeuwarden met betrekking tot de afhandeling van klachten. Vanwege technische problemen kan zij zelf niet het woord voeren. De door haar toegeleverde inbreng zal bij agendapunt 8 worden voorgelezen door dhr. Verf.

5. Verslag vorige vergadering

Concept-verslag vergadering van 9 november 2020 is toegezonden met e-mail van 2 december 2020 (*als nr. LW/20.57/1*).

Het verslag wordt ongewijzig vastgesteld.

Naar aanleiding van het verslag wordt het volgende opgemerkt:

- blz. 3, 19^e regel, ag.pt. 5: **Dhr. De Vries** vraagt wat de stand van zaken is van de werkgroep luchtkwaliteit. Op voorstel van **dhr. Verf** wordt besloten dit onderwerp te agenderen voor de volgende vergadering.
- Blz. 3, 41^e regel, ag.pt. 5: **Dhr. Hoogland** merkt op dat de vorige vergadering ten onrechte is gesteld dat de provincie Fryslân wettelijk adviseur is in het kader van de voorbereidingsprocedure van de herziening van de omgevingsvergunning van de vliegbasis Leeuwarden. Dit betreft alleen de gemeente Leeuwarden.

- Blz. 4, 3^e regel, ag.pt. 8.2: **Dhr. Dijkstra** kondigt aan dat de volgende vergadering de nieuwe plaatsvervangend omwonendenvertegenwoordiger, gemeente Waadhoeke, gepresenteerd zal worden.
- Blz. 4, 23^e regel ag.pt. 9.1: **Dhr. Van der Velde** memoreert dat hij de vorige vergadering heeft betoogd dat het wenselijk is om de kennis en het begrip van de burgers te vergroten door in samenwerking tussen bijvoorbeeld Omrop Fryslân, de vliegbasis Leeuwarden en de burgers die het geluidmeetnet volgen, een documentaire te maken waarin het geluidmeetnet, de wet- en regelgeving en andere relevante invalshoeken worden belicht. Daar is toen geen reactie op gekomen. Maar een recentelijk in het Friesch Dagblad verschenen artikel over geluidhinder als gevolg van het vliegen met Hercules transportvliegtuigen -onder meer boven Stillegebieden- sterken hem in zijn opvatting dat hier behoefte aan bestaat. **Dhr. Doorten** geeft aan dit een goed idee te vinden en geeft aan dit te laten oppakken door de Sectie Communicatie van de vliegbasis Leeuwarden in combinatie met de regionale media.

6. Presentatie Nieuwbouw Radarpost Wier

Mevr. Elkerbout van het Ministerie van Defensie geeft een korte presentatie over de nieuwbouw van de Radarpost Wier. Zij tekent aan dat dit onderwerp strikt genomen niet behoort tot het taakgebied van de COVM. Desalniettemin maakt zij graag van dit forum gebruik om de ontwikkelingen met betrekking tot de vervanging van deze radar toe te lichten. Mevr. Elkerbout geeft aan wat het nut en de noodzaak van de radarpost is. Deze heeft taken met betrekking tot de nationale veiligheid, maar daarnaast ook ter ondersteuning van militaire oefeningen en civiele opsporingsactiviteiten. Eind 2020 is de 40 jaar oude Medium Power Radar vervangen voor een nieuw systeem, de Smart L radar, die beter voldoet aan de tegenwoordige operationele eisen. In de daarop volgende testfase bleek dat er aandachtspunten waren met betrekking tot de aspecten geluid en straling (storingen), waardoor hinder voor omwonenden is ontstaan. Daarnaast zijn er zorgen omtrent de veiligheid van straling. In samenwerking met externe bureaus en de leverancier Thales wordt momenteel gewerkt aan een oplossing voor de ondervonden problemen. Er worden metingen gedaan en er vindt overleg plaats met omwonenden en de gemeente Waadhoeke. Daarnaast is er een klachtenloket ingesteld. Inmiddels is het zendspectrum van de radar aangepast waardoor de problemen van onder andere zendamateurs zijn verminderd. Een belangrijk aandachtspunt is met name de veiligheid. Er worden metingen verricht om zeker te stellen dat voldaan wordt aan de geldende wettelijke eisen. Momenteel wordt gewerkt aan een stralingsrapport dat met de omwonenden en de gemeente zal worden gedeeld. Daarnaast worden er geluidsmaatregelen getest om de effecten van nog toe te passen maatregelen in beeld worden gebracht. De toepassen van de geluidsmaatregelen duurt wat langer, aangezien de maatregelen stapsgewijs worden getest, toegepast en met geluidsmetingen worden gecontroleerd, maar zal ook met de omgeving worden gedeeld. Ten aanzien van de storingen van apparatuur (TV, Wifi, verlichting) is een meldpunt (website) ingesteld. In voorkomend geval wordt door middel van een huisbezoek gezocht naar oplossingen. **Mevr. Elkerbout** benadrukt dat Defensie hecht aan de voorzetting van het goede contact met de directe omwonenden, de werkgroep in Wier en de gemeente Waadhoeke. Daarnaast zal de bredere omgeving over de uitkomsten van de onderzoeken worden geïnformeerd. (*Noot secretaris: deze zijn ook op de website www.defensie.nl/radarstations te vinden*).

Eventuele vragen en opmerkingen kunnen via de website of naar aanleiding van deze vergadering bij de secretaris worden ingediend.

Dhr. Dijkstra bevestigt dat er sprake is van een goed contact en informatie-uitwisseling tussen Defensie, de werkgroep en de gemeente. Hij benadrukt wel dat het aspect straling aandacht nodig heeft en is dan ook zeer benieuwd naar de rapportage die hierover momenteel wordt opgesteld. **Mevr. Elkerbout** geeft aan dat het rapport zal worden toegezonden en toegelicht. Omdat de zorgen van de omgeving met name de gezondheidseffecten van de straling betreffen zal de GGD daarbij worden betrokken. **Dhr. De Vries** vraagt of het aantal meldingen over storingen is toegenomen na de in gebruik name van de nieuwe radar. **Mevr. Elkerbout** antwoordt dat zij geen gegevens heeft over de storingen door de oude radar. De nieuwe radar heeft tot dusver enkele tientallen klachten over storingen opgeleverd.

De voorzitter spreekt zijn waardering uit over het goede overleg dat er plaatsvindt tussen Defensie en de omgeving en stelt voor nu eerst het stralingsrapport af te wachten en daarna weer in gesprek te gaan.

Dhr. Hardenbol tekent aan dat de verdere informatie-uitwisseling langs de door mevr. Elkerbout geschetste lijnen zal verlopen en dus niet meer in de COVM. **De voorzitter** stemt daarmee in.

Noot secretaris: *De sheets van de presentatie zijn bijgevoegd (als nr. LW.21.57.1a) bij dit verslag.*

7. Ingekomen/opgevraagde/verzonden stukken

Brief bewoners Tjessingawei van februari 2021 (nr. LW/21.57/4)

Dhr. Mayr uit Jelsum geeft namens de bewoners van de Tjessingawei een toelichting op de toegezonden brief inzake de geluidsbelasting als gevolg van de F35.

“Wij, de bewoners van de Tjessingawei, we zijn teleurgesteld en getergd. We vragen ons af of we überhaupt serieus worden genomen. De vliegbasis stelt: voor jullie en voor de omgeving verandert niets, want we blijven onze taken binnen de gestelde normen uitvoeren. Deze uitspraak begrijpen we niet. Men kan toch niet ontkennen dat er wel degelijk grote veranderingen met grote gevolgen voor de omgeving van de basis plaats vinden. Nog afgezien van alle andere plannen, alleen al de komst van de F35 maakt een wereld van verschil. Buiten in de tuin op een stoel zitten en genieten van de lentezon zonder gehoorbescherming, vergeet het maar, het is niet meer te doen. Zelf met gehoorbescherming (wij beschikken niet over professioneel beschermingsmateriaal) wil je nog naar binnen vluchten. De geproduceerde F35 frequenties gaan je door merg en been. De korte baan is niet geschikt voor de F35, werd gezegd. Het blijkt niet zo te zijn. Zij kan de F35 wel degelijk aan. Met alle gevolgen voor de Tjessingawei. Het voelt als een klap in ons gezicht alsof een bulldozer over ons heen walst. Het is de zoveelste deuk in het vertrouwen op eerlijke communicatie. Voorzitter, zoals wij in de brief aan de commissie schrijven, onze gezondheid is in het geding. Onafhankelijk deskundig onderzoek uitgevoerd in opdracht van verschillende nieuws media bevestigen dit. Hoe nu verder ?”

De voorzitter bedankt dhr. Mayr voor zijn inbreng. Hij geeft aan de brief in een later moment mee te zullen nemen in de beoordeling en stelt voor om de brief nu eerst voor kennisgeving aan te nemen.

8. Klachtenbehandeling

8.1 Klachtenoverzicht Sectie Communicatie vliegbasis Leeuwarden.

- a. Overzichten betreffende de maand oktober 2020 (nr. LW/21.57/3a);
- b. Overzichten betreffende de maand november 2020 (nr. LW/21.57/3b);
- c. Overzichten betreffende de maand december 2020 (nr. LW/21.57/3c);
- d. Overzicht betreffende de maand januari 2021 (nr. LW/21.57/3d);
- e. Overzicht betreffende de maand februari 2021 (nr. LW/21.57/3e).

De voorzitter geeft het woord aan **dhr. Groenewege** uit Jelsum, die de volgende verklaring voorleest: *“Ik woon nu ongeveer 1,5 jaar op de Skierhusterwei in Jelsum. Ik ben IT ondernemer en vader van een zontje van 7 jaar. Met hulp van Geert Verf en Gerard Veldman heb ik kunnen constateren dat mijn woning zich bevindt binnen de 55-KE geluidscontour. De voorzijde van mijn woning ligt zelfs aangrenzend de 60-KE geluidscontour. In mijn woning hoor ik duidelijk het verschil tussen een F-16 en F-35 straaljager. Het geluid van de F-35 duurt langer, is lager, harder indringender. Daarnaast genereert de F-35 voelbaar meer trillingen en merkbaar meer uitstoot dan zijn voorganger. De afgelopen periode ben ik zelf op onderzoek uitgegaan om het geluid in mijnwoning inzichtelijk te maken. Dit heb ik vergeleken met data van het dichtstbijzijnde geluidsmeetpunt in Jelsum. Op 17 verschillende werkdagen heb ik metingen uitgevoerd in een periode tussen 15 februari en 30 maart 2021. Op 15 februari werd ik verrast door een incident waarbij een F-35 vlieger viermaal rond de 120 dB(A) produceerde boven Jelsum. Dit resulteerde in 95 dB(A) in mijn woning. Gemiddeld heb ik kunnen constateren dat mijn woningisolatie 26 DB(A) weert. Ik wil benadrukken dat wettelijk 40 dB(A) staat voorgeschreven. Uiteraard wil ik mijn resultatendelen, wat ik reeds heb gedaan met Geert Verf, Gerard Veldman. Een inventarisatie onder de diverse burens leert mij dat de aangebrachte isolatie uit 1986 in het verleden veel beter het geluid weerde. Anno 2021 zijn vele ramen lek, rubbers en kitnaden zijn uitgedroogd of versleten. Hierbij wil ik nogmaals het verzoek neerleggen voor onafhankelijke controlemeting bij diverse woonhuizen binnen de zwaarste contour. Hetgeen wordt mede verzocht vanuit de aangenomen motie Eijsink. Samengevat, de inmiddels 35 jaar oude isolatie is gedateerd en gedeeltelijk versleten. Nu wij dagelijks hinder ondervinden van de nieuwe F-35 straaljager vraag ik u, ook namens mijn opgroeiende zoon met klem om ons te beschermen tegen de actuele geluidsoverlast. Graag verneem ik daarop uw reactie.*

De voorzitter dankt dhr. Groenewege voor zijn inbreng en geeft het woord aan **dhr. Verf** die namens **mevrouw Inberg** uit Leeuwarden, die de volgende verklaring aflegt:

“Wij hebben een analyse proberen te maken van de 600 klachten die over 5 maanden zijn binnen gekomen. Wat opvalt, u constateert dat ook zelf, is dat de toon verhard, er zijn meer klachten lijkt het over overlast voor kinderen en dieren, meer klachten over stank. (Al blijkt er, voor het eerst in alle jaren dat ik de klachtenrapportages lees, iemand, in Stiens Noord, nergens last van te hebben tot opluchting is van de arme communicatiemedewerker van Defensie!). Ook komen klachten uit een groter gebied menen we te constateren, ook buiten de contouren van de basis. Nieuw is in de corona-tijd een toename van het noemen van belemmeren van thuiswerken. Vergaderen via Teams is voor velen een

grote frustratie geworden wanneer er gevlogen wordt. Door Defensie wordt naar buiten gebracht dat de meeste klachten door structurele melders worden gedaan, dit lijkt ons niet terecht. Structurele melders doven na verloop van tijd uit, of verhuizen. Dat betekent niet dat zij geen symptoom zijn voor een toename van stress. Daar staan veel melders tegenover die het op een gegeven moment laten zitten, ook dat kunt u in de meldingen lezen. Daarbij een vraag: veel melders noemen in 1 melding meerdere categorieën klachten, op meerdere tijdstippen. Hoe wordt dit geteld? De situatie is ernstig, de toename van overlast moet beter worden gemeten en verder gebracht. Opvallend is, zeker in de laatste klachtenrapportage, dat Defensie medewerkers ook moe worden van, zoals ze zelf noemen “een veelvoud aan klachten”, en bijna standaard beginnen te zeggen tegen klagers: “neemt u contact op met uw COVM-vertegenwoordiger”. Op welk bordje ligt nu eigenlijk afhandeling klachten? Op de schouders van Geert en Gerard? Een rondgang langs instanties geeft een taai beeld. Het Milieu-alarmsnummer van de provincie verzoekt je vriendelijk (nou ja) van de lijn te gaan, heeft hier niks mee te maken. De Fumo zegt alleen ingehuurd te worden door gemeente en provincie, en dit zou rijksoverheid zijn. Wethouder de Haan zit er voor Leeuwarden in als portefeuillehouder van “Vergunningen, Toezicht en Handhaving” leert navraag, maar de COVM, Defensie, meent ieder, is voor afhandeling van de klachten. Dit leidt tot een olifant in de kamer waaromheen ieder wegstijgt. De klachtenrapportage van de gemeente Leeuwarden zelf is een glossy van 4 bladzijden, gemakkelijk als je daar die dik 1200 klachten, van een bedrijf binnen je grenzen, buiten laat. Gedeputeerde Schrier liet ons bij eerdere navraag weten dat de Inspectie Leefomgeving en Transport geen prijs stelde op het ontvangen van de klachten uit Leeuwarden. Nu blijkt, zo leert ons juridisch advies, dat wèl deze Inspectie de toezichthouder milieu is voor de vliegbasis. Het is zelfs zo dat lagere overheden een zg “doorzendplicht” hebben. Wij verzoeken u daarom de klachtenafhandeling terug te leggen bij de Inspectie Leefomgeving en Transport en de Friese bewoners daarover te informeren.

Mevr. Van Beek geeft aan dat zij ook de klachtenrapportage heeft doorgenomen en dat haar in aanvulling op de reeds genoemde punten het volgende is opgevallen: Veel ouders van jonge kinderen vragen zich af of het avondvliegen echt tussen 19.00 uur en 20.00 uur moet plaatsvinden of dat het wellicht ook later kan. Veel mensen hebben het idee dat er vaker dan voorheen wordt gevlogen. En er zijn veel klachten over de F16 die problemen had met het landingsgestel. De klagers zijn hierover ingelicht. Maar is dat ook breder gecommuniceerd in de media?

Dhr. Dijkstra brengt naar voren dat hij een aantal malen aandacht heeft gevraagd voor de opzet van de klachtenrapportages. Er zou volgens hem meer aandacht moeten komen voor de analyse van trends, locaties en ontwikkelingen. Een werkgroep die onderzoekt of de klachtenrapportage van de vliegbasis Leeuwarden beter kan is voor een tweede keer bijeen geweest. Door Defensie is al het initiatief genomen voor het opzetten van kwartaalrapportages, waarin meer aandacht zal zijn voor analyse. De leden van de werkgroep beoordelen dat en geven binnen twee weken een reactie.

Dhr. Van der Velde uit mede namens dhr. Bos zijn zorgen over de hogere geluidbelasting door de F35. Dit leidt er toe dat er (binnen de vastgestelde geluidszone) minder vliegbewegingen vanaf de vliegbasis Leeuwarden uitgevoerd zullen kunnen worden. Hoe gaat Defensie zekerstellen dat dit niet ten koste gaat van de training van de vliegers? Gaat er meer in NAVO –verband geoefend worden met landen die ook beschikken over de F35? Voorts stelt **dhr. Van der Velde** dat de oefening Frisian Flag niet alleen vanaf de vliegbasis Leeuwarden zou moeten plaatsvinden, maar zou moeten rouleren over de deelnemende landen.

Dhr. Veldman zet uiteen dat hij inmiddels 25 jaar kennisneemt van de klachtenrapportages. Het is hem opgevallen dat het aantal klachten toeneemt en dat de toon minder vriendelijk wordt. Hij refereert in dat verband aan een enquête die onlangs is gehouden onder inwoners van Jelsum, Cornjum en Britsum waaruit blijkt 67% van de inwoners veel overlast van de vliegbasis ervaart. Hij is het eens met dhr. Dijkstra dat het nodig is om te komen tot een andere opzet van de klachten-rapportage. Maar het feitelijke probleem is zijns inziens, dat er ook iets moet gebeuren om de hinder te verminderen. Dat kan volgens hem door op een andere wijze te opereren, bijvoorbeeld door een andere manier te starten en ook overdag te vliegen op dezelfde wijze als dat bij avondvliegen gebeurt.

Dhr. De Vries vult hierop aan dat uit de rapportage blijkt dat er een ongekend hoeveelheid geluid gepresenteerd wordt. Hij vindt dat er een programma gestart moet worden om te onderzoeken wat er aan gedaan wordt. Daarnaast ondersteunt hij ook het initiatief om te komen tot een andere opzet van de klachtenrapportage.

Dhr. Hardenbol krijgt het woord van de voorzitter. Hij refereert aan het pleidooi van dhr. Groenewege betreffende aanvullende isolatie en vraagt of **dhr. Veldman** of **dhr. Verf**, die zitting hebben in de Stuurgroep uitvoering motie Eijssink willen aangeven wat de stand van zaken in dat overleg is met betrekking tot dat onderwerp. **Dhr. Verf** bevestigt dat dit onderwerp, dat onderdeel uitmaakt van de

motie Eijssink momenteel de aandacht heeft van de Stuurgroep. Er is destijds aangegeven dat hiernaar gekeken zal worden op het moment dat er ervaring is opgedaan met de geluidbelasting door de F35. In overleg met Defensie zijn akoestische bureaus en het NLR benaderd met de vraag hoe bepaald kan worden of de aanwezige geluidsisolatie nog voldoet. Er wordt gewerkt aan een notitie die op 20 mei a.s. in de Stuurgroep zal worden besproken.

Dhr. Hardenbol merkt voorts op dat hij het eens is met de sprekers, die hebben aangegeven dat de inhoud en opzet van de klachtenrapportages anders moet, met meer aandacht voor analyses en aanbevelingen aan de commandant van de vliegbasis om de hinder te verminderen. Hij benadrukt dat er wel beperkingen zijn aan het aantal draaiknoppen waarover de commandant beschikt. Hij bevestigt dat hij een voorstel voor een nieuwe opzet van een kwartaalrapportage heeft gedeeld met de werkgroep. Dit voorstel zal door tussenkomst van de secretaris ook worden gedeeld met de leden van de COVM met het verzoek om commentaar te leveren voor 1 juni a.s. Het streven is om nog dit jaar met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2021 voor alle vliegbasis kwartaalrapportages in de nieuwe opzet te gaan maken.

Mevr. Molema geeft een reactie op de andere vragen en opmerkingen. Het bureau Communicatie van de vliegbasis is primair verantwoordelijk voor de publieksinformatie. Zij doen dit door middel van persberichten, sociale media, buremailings etc. Helaas is het afgelopen jaar als gevolg van COVID niet mogelijk geweest persoonlijk contact in de vorm van een informatieavond te organiseren. Er wordt veel gedaan aan brede informatieverstrekking, maar het is aan de regionale media om dat al dan niet op te pakken. **Mevr. Molema** geeft voorts aan dat iedere melding wordt gecheckt. Veelal is er geen sprake van een afwijking van regelgeving, maar dat doet niets af aan het feit dat er geluidhinder is ondervonden. Vaak wordt ook contact gezocht met de melders om een en ander toe te lichten, maar niet in alle gevallen heeft men daar behoefte aan. Er wordt ook nu al wel gekeken naar trends, maar veelal is de conclusie dat dat er geen oplossingen zijn om daarin te voorzien. Zij bevestigt dat er sprake is van een stijging van het aantal meldingen. Dit is deels het gevolg de komst van de F35 in 2020. In dat jaar zijn in totaal 1326 klachten ingediend door 372 unieke klagers. Dat is best veel, het is onduidelijk wat daar de oorzaak van is (COVID of iets anders). In reactie op de vraag van mevr. Van Beek merkt **mevr. Molema** op dat in geval van voorzorgs-landingen doorgaans wel een bericht op de sociale media wordt gezet, maar ook daarvoor geldt dat het aan de regionale media zelf is om daar al dan niet aandacht aan te besteden. **Dhr. Hardenbol** vult aan dat hij in de nieuwe opzet van de klachtenrapportages af wil van de focus op de getallen. Als één persoon 445 klachten indient moet dat zeker serieus worden genomen, maar het verstoort wel het systeem van de aantallen. Belangrijker is om de belangrijkste onderwerpen te duiden. Hij is blij met de voortgang die de werkgroep heeft gemaakt. Hopelijk leidt dit tot meer inzicht en oplossingen. **Dhr. Dijkstra** sluit zich hierbij aan. Het gaat hem niet om de vorm, maar om het verkrijgen van meer grip op de oorzaken van de klachten. Hij is zeer benieuwd naar de eerste uitkomsten van de werkgroep.

Dhr. Veldman vraagt naar aanleiding van de uiteenzetting van mevr. Molema of er zaken concreet opgelost zijn. Hij benadrukt eveneens dat het niet gaat om de vorm maar om de oplossingen.

Dhr. Verf merkt op dat de vragen van mevr. Inberg nog niet zijn beantwoord: Hoe worden de klachten geteld in de vele gevallen dat in één melding meerdere categorieën klachten betreffende meerdere tijdstippen worden ingediend? En: Op welk bordje ligt nu eigenlijk de afhandeling van klachten?

Dhr. Hardenbol antwoordt dat die vragen worden meegenomen en binnen een week per mail zullen worden beantwoord. **Mevr. Van Beek** stelt vast dat de sectie Communicatie in reactie op de klachten meestal niet veel meer kan doen dan het achterhalen van de oorzaak en dus geen oplossing kan bieden. Het is meer aan de COVM om daar invulling aan te geven. Zij geeft in overweging om in de communicatie met de klagers de verwachtingen bij te stellen.

8.2 Jaarrapportage geluidhinderklachten 2020 van Commando Luchtstrijdkrachten (nr. LW/21.57/8).

De voorzitter vraagt of deze rapportage aanleiding geeft tot vragen of opmerkingen.

Dhr. Van der Velde stelt vast dat uit de rapportages blijkt dat het aantal klachten per jaar de afgelopen jaren steeds is toegenomen (2018-226, 2019-593, 2020-1326). Hij stelt dat de druk op de omgeving onmiskenbaar toeneemt, maar dat een oplossing een utopie lijkt. Hij oppert de mogelijkheid om in NAVO-verband een vliegdekschip aan te schaffen. Dat zou de belasting van omwonenden kunnen verminderen en ook militair- strategisch interessant kunnen zijn.

8.3 Afschriften schriftelijk ingediende/afgedane klachten

Emailwisseling met mevrouw uit Cornjum betreffende inhoud klachtenrapportages (nr. LW/21.57/5)

Mevr. Molema merkt op dat zij contact met mevrouw heeft gehad en uitleg over de inhoud van de inhoud van de rapportages heeft gegeven.

9. **Rapportage inzake vliegbaanregistratie 2020**

Brief Commando Luchtstrijdkrachten van 11 februari 2020 inzake vliegbaanregistratie 2020 (nr. LW/21.57.9).

Deze rapportage wordt voor kennisgeving aangenomen.

10. **Rapportage geluidbelasting vliegbasis Leeuwarden 2020**

Rapportage NLR is zal worden nagezonden (als nr. LW/21.57.10)

Dhr. De Vries vraagt waarom er geen inzicht is geboden in de piekbelastingen. Daarnaast vraagt hij wat de reden is geweest dat er in 2020 minder is gevlogen dan andere jaren. **Dhr. Hardenbol** antwoordt dat de piekbelastingen niet geleverd worden in de NLR-rapportages. Maar deze zijn wel opgenomen in de geluidstabellen die samen met de gemodelleerde routes met de Ke-rekenformules de basis vormen voor de berekening van de geluidcontouren. De piekniveaus van de individuele vluchten kunnen wel precies worden afgelezen in het openbare geluidmeetnet.

11. **Geluidmeetnet vliegbasis Leeuwarden**

11.1 **Werkzaamheden Stuurgroep**

Memo nr. 8 Werkzaamheden Stuurgroep ‘uitvoering motie geluidmeetnetten’ (nr. LW/21.57/6) .

Dhr. Den Drijver geeft aan dat de werkzaamheden van de stuurgroep in verband met de COVID-maatregelen enige tijd op een laag pitje hebben gestaan. Maar inmiddels worden de verschillende actiepunten in samenwerking met de auditcommissie weer opgepakt.

Dhr. Dijkstra vraagt naar de stand van zaken met betrekking tot het mobiele meetpunt. Hij geeft aan dat de dorpen Deinum en Blessum hebben aangegeven de laatste tijd meer geluid te ervaren en hebben gevraagd of zij ook een meetpunt kunnen krijgen. **Dhr. Den Drijver** bevestigt dat het mobiel meetpunt is bedoeld voor dergelijke gevallen. De auditcommissie is momenteel aan het inventariseren welke woonkernen behoefte hebben aan de inzet van dit middel. Daarnaast gaat de auditcommissie de mobiele meetpost wellicht gebruiken om te bezien of er een alternatief voor contourmeetpunt Jelsum mogelijk is. Hij merkt voorts op dat aan leverancier Casper ook is gevraagd om voor de inzet van de mobiele post een vast meetpunt als mobiel te gebruiken; daarbij wordt gedacht aan het nog te plaatsen 2^e contourmeetpunt bij Marsum; deze wordt pas voorzien als meer ervaring met de F-35 is opgedaan.

Dhr. Mayr vraagt of de mobiele post ook kan worden ingezet aan de Tjessingawei in verband met het gebruik van de korte baan dat de laatste tijd plaatsvindt met Hercules-transportvliegtuigen en F35’ die hier in afwijking van eerdere berichten toch gebruik van maakt. **Dhr. Den Drijver** antwoordt dat dhr. Bennen, voorzitter van de auditcommissie, meeluistert en gedane suggesties zal meenemen in de volgende vergadering van de auditcommissie.

11.2 **Werkzaamheden Auditcommissie**

Notitie Inbreng Auditcommissie (nr. LW/21.57/7).

Dhr. Bennen bevestigt dat de bij het vorige punt gedane suggesties zullen worden meegenomen door de auditcommissie. Daarnaast geeft hij aan dat in de bij de agenda gevoegde notitie is aangegeven, wat de auditcommissie tot dusver heeft gedaan en wat de aandachtspunten zijn voor het vervolg.

Dhr. De Vries merkt naar aanleiding van de notitie op dat er zijns inziens afwachtend wordt gereageerd met het doen van voorstellen op geuite klachten en bepleit een meer voortvarende aanpak. **Dhr. Bennen** reageert daarop met een verwijzing naar de laatste alinea van de notitie. Daarin is aangegeven dat de commissie niet alleen zaken aankaart maar ook suggesties doet voor nader onderzoek betreffende maximale geluidsniveaus, gezondheidsaspecten, uitbreiding aantal meetpunten, inzet mobiele meetpunten, vergroting bekendheid geluidmeetnet, geluidsverschillen tussen F16 en F35. Er is in de Commissie steeds gezegd dat pas een volledig inzicht bestaat als de F16 is vervangen door de F35. Op dat moment is er volledig overzicht in het verschil. We willen geen ondoordachte stappen zetten, maar alles goed onderbouwen. Daar zijn we momenteel volop mee bezig. **Dhr. Verf** vult aan dat de auditcommissie ook probeert om het geen gesignaleerd wordt in actie om te zetten in het overleg met de commandant van de vliegbasis. Er zijn twee zittingen geweest, waarin 20 knelpunten met betrekking tot geluidhinder en oplossingsrichtingen zijn benoemd. Dat is eigenlijk het mooiste en meest essentiële werk van de auditcommissie. Vaak is het wel een proces wat langer duurt, omdat ook de effecten van de maatregelen moeten worden gemonitord.

12. **Omgevingsvergunning en Vergunning Wet Natuurbescherming Vliegbasis Leeuwarden**
Dhr. Doorten geeft een korte toelichting op de stand van zaken van door Defensie aangevraagde vergunningen. De omgevingsvergunning is op 1 oktober 2020 aangevraagd bij de Inspectie Leefmilieu en Transport (IlenT) van het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat. IlenT heeft daarop op 28 december een aantal vragen gesteld met betrekking tot de aspecten lucht en geur en geluid. De vragen betreffende lucht en geur zijn beantwoord. Daarnaast is opdracht verleend voor de uitvoering van aanvullende akoestische berekeningen. In verband hiermee is op 22 maart 2021 aan IlenT gevraagd om vier maanden extra tijd voor de beantwoording van de vragen. Op 30 september 2020 is de Wnb-vergunning (samen met een aanvraag Wnb-vergunning voor de schietrange de Vliehors) aangevraagd bij het Ministerie van LNV. Vragen van LNV zijn in februari beantwoord. Sinds vorige week zijn de ontwerp Wnb-vergunningen gereed. Deze worden vanaf 28 april tot 8 juni ter inzage gelegd door de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO), waarbij gelegenheid is voor het indienen van zienswijzen. Dit zal in de reguliere kanalen worden gepubliceerd.
De voorzitter stelt vast dat daarmee ook de vraag van mevrouw Inberg is beantwoord.
Dhr. Kok brengt nog naar voren dat vanuit het dorp Earnewâld bij de gemeente Tytsjerksteradiel de bezorgdheid is geuit over het gebruik van het luchtruim (vlieghoogtes en geluid) boven de Natura-2000 gebieden (in bijzonder de Alde Feanen). Hij vraagt waar deze zorgen thuishoren en bij welk besluit aan deze zorgen aandacht zal worden besteed. Is dat in het kader van de op te stellen plannen m.b.t. de luchtruimteherziening (o.a. Plan-Mer luchtruimteherziening) of is dat bij de aanvraag Wet natuurbescherming die ook kan gaan over het (effect van) vliegen boven Natura-2000? **Dhr. Doorten** antwoordt dat de Wnb-vergunning ook betrekking heeft op de effecten van de militaire vliegbewegingen op het Natura 2000 gebied Alde Feanen. Zienswijzen kunnen in dat kader worden ingediend. **De voorzitter** geeft aan dat het altijd nuttig is om gebruik te maken van die mogelijkheid omdat opmerkingen altijd worden beantwoord.
13. **Informatie over gebruik vliegbasis**
Informatie Commandant Vliegbasis Leeuwarden over gebruik vliegbasis in de afgelopen en de komende periode.
Dhr. Doorten zet uiteen dat in de komende periode de volgende activiteiten zullen plaatsvinden: Op dit moment (van 12 tot 22 april) oefent de vliegbasis Leeuwarden samen met andere eenheden boven de Noordzee. In de periode van 3 mei tot 22 oktober zal, weer een Weapon Instructor Course (WIC) plaatsvinden. Daaraan zal voor het eerst ook worden deelgenomen door de Nederlandse F35 toestellen en daarnaast door eenheden uit België en Noorwegen. Op 1 juli 2021 eindigt de stationering van F16 toestellen op de vliegbasis Leeuwarden, waarmee een tijdperk wordt afgesloten. Er vindt daarna nog wel gebruik van de vliegbasis Leeuwarden door F16's van de vliegbasis Volkel plaats. Eind volgend jaar zullen de F35 toestellen deelnemen aan oefeningen in Californië, waarmee invulling wordt gegeven aan de export van geluid. **Dhr. Mayr** vraagt of dit jaar bij de WIC, evenals in 2019 de volledige training inclusief alle operationele vluchten vanaf de vliegbasis Leeuwarden zullen plaatsvinden. **Dhr. Doorten** antwoordt daar bevestigend op.
14. **Lijst van aandachts- en actiepunten**
Toegezonden met e-mail van 2 december 2020 (*als nr. LW/20.57/2*).
De lijst geeft geen aanleiding tot het maken van opmerkingen.
15. **Datum volgende vergadering**
De volgende vergadering van de commissie zal plaatsvinden op 15 november 2021. **De voorzitter** spreekt de hoop uit dat dat tegen die tijd deze weer in live met publiek zijn in het Provinciehuis in Leeuwarden mogelijk zal. Hij constateert dat het een goede vergadering is geweest, waarbij iedereen zijn inbreng heeft kunnen leveren. Hij moedigt aan om in voorkomend geval zienswijzen in te dienen in de komende procedures. Er worden nog rapporten ingediend. Dat is goed voor de discussie. De provincie Fryslân houdt contact met de noordelijke provincies met betrekking tot de Luchtruimherziening. De ontwikkelingen worden goed in de gaten gehouden. Maar tegelijkertijd is er ook oog voor het belang van de vliegbasis en begrip voor het feit dat de activiteiten gepaard gaan met geluid. Daarom is het zowel voor de vliegbasis als voor de omgeving van belang om in goed contact met elkaar te blijven.
- 16/17. **Rondvraag /Sluiting**
Er wordt geen gebruik gemaakt van deze mogelijkheid.
De voorzitter bedankt de leden voor hun inbreng en sluit de vergadering